

Frederika Gepken

EEN GENDERBRIL VOOR EEN TOEKOMSTVISIE

*Opmerkingen en vragen bij Samenleven en samenwerken en Balans en Toekomst van de sociologie in Nederland*¹

Verkenningcommissie Sociologie (2006) *Samenleven en samenwerken. Een toekomst voor de Nederlandse sociologie*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschappen.

Engbersen, G. en J. de Haan (red.) (2006) *Balans en toekomst van de sociologie*. Amsterdam: Pallas Publications/ Amsterdam University Press.

Het is opmerkelijk dat zowel in het eindrapport van de Verkenningcommissie Sociologie (*Samenleven en samenwerken*) als in de bundel *Balans en Toekomst van de sociologie in Nederland* de aandacht voor gender bijna nihil is. Dit komt niet omdat beide publicaties geen aandacht zouden besteden aan vormen van ongelijkheid. Dat doen ze namelijk wel. Maar waarom is de aandacht in de Nederlandse sociologie voor genderverhoudingen dan zo beperkt, zeker in vergelijking met de vlucht die genderstudies binnen de sociologie in andere landen neemt?

De Verkenningcommissie voor de Nederlandse sociologie noemt het ongelijkheidsprobleem als een van de fundamentele problemen van het samenleven. Onder de noemer van Oude en Nieuwe Ongelijkheden is maatschappelijke ongelijkheid een van de vier aandachtsvelden voor onderzoek. In de rij van ongelijkheidvraagstukken wordt gender naast klasse, etnische groepen, regio's en landen in het voorbijgaan wel genoemd, maar zij krijgt geen aandacht in de verdere uitwerking. Hetzelfde moet worden geconstateerd met betrekking tot de achtergrondstudies in de Toekomstverkenning. Illustratief is het volgende citaat over individualiseringprocessen: 'Het is van belang om vraagstukken van identiteit in een dynamisch perspectief te analyseren. Mensen identificeren zich met verschillende zaken (hun zelf, gezin, klasse, etnische groep, woonplaats, het land waarvan ze een paspoort hebben, Europa, Wereldburgerschap, etc.). Deze identificaties die voortdurend aan veranderingen onderhevig zijn, vormen de identiteit van mensen.' Niet alleen is de passage taalkundig een rommeltje, er ontbreekt ook een duidelijke verwijzing naar de identiteit op grond van sekse. Bovendien is er geen oog voor de ongelijkheid die in de overige domeinen op grond van sekse bestaat.

In de bundel *Balans en toekomst van de sociologie in Nederland* is het al niet veel beter. De Graaf wijdt in zijn bijdrage weliswaar een alinea aan het afnemen van de verschillen tussen de seksen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, maar stipt de groeiende verschillen tussen jongens en meisjes op andere terreinen niet aan. Ook is het vanuit genderperspectief problematisch dat er twee losse hoofdstukken over gezinssociologie respectievelijk arbeids-sociologie in de bundel staan. Hierdoor verdwijnt het klemmende combinatievraagstuk van arbeid en zorg uit beeld.

In het hoofdstuk 'Kenmerken van de Nederlandse sociologie' van de Toekomstverkenning belemmert het gebruik van de algemene term 'mensen' het zicht op de verscheidenheid daarbinnen. Het ruime gebruik van de term 'mensen', maar ook het veelgenoemde 'actoren', zonder een nadere specificatie in mannen en vrouwen, of jongens en meisjes, is er wellicht debet aan dat in de tekst vraagstukken van sekseongelijkheid niet worden gethematiseerd.

Dat dit anders kan blijkt bijvoorbeeld uit de studies van de historicus Jacques Barzun (2001) en de sociologen Wallace en Wolf (2005). Barzun geeft in de inleiding van *From Dawn to Decadence, 500 years of Western Cultural Life* een uitgebreide verklaring en verantwoording voor zijn gebruik van algemene en specifieke termen. Daar waar het relevant is in de tekst, en dat is veelvuldig, beschrijft hij de bijdrage van vrouwen aan de westerse cultuurgeschiedenis. Wallace en Wolf benadrukken in hun overzicht van hedendaagse sociologische theorieën (het staat in Amsterdam op de tentamenlijst) hoe feministische theoretici de horizon van de verschillende sociologische perspectieven hebben verbreed. Deze theoretische bijdragen weven zij door de gehele tekst heen en per hoofdstuk schenken zij aandacht aan de positie van vrouwen.

De Verkenningcommissie noemt terecht globalisering en individualisering als belangrijkste thematieken voor de sociologiebeoefening. Maar de commissie krijgt onvoldoende greep op beide thematieken omdat zij in dit verband niet ingaat op sekse en genderongelijkheid.² Dat gebeurt bijvoorbeeld wel in *Individualization* (2002), het boek van twee Duitse sociologen. Ulrich Beck begint hierin met een uiteenzetting in algemene zin, waarna Elisabeth Beck-Gernsheim in een later hoofdstuk het individualiseringproces beschrijft zoals zich dat heeft voltrokken voor vrouwen. Zij schetst hoe op de terreinen van onderwijs, arbeidsmarkt en binnen het gezin mogelijkheden zijn ontstaan voor een 'autonome' levensloop die vrouwen een 'keuzebiografie' bieden, onafhankelijk van ouderlijk (vaderlijk) gezag en in zekere mate onafhankelijk van een partner. Er is dus sprake van een mannelijke en een vrouwelijke variant van individualisering – spreken over 'de individualisering' doet de sociologische werkelijkheid tekort. Overigens is het ook in dit boek opvallend dat eerst de algemene lijn wordt behandeld (door een man) en pas vele hoofdstukken verder de verbijzondering naar sekse als het gaat om vrouwen (door een vrouw, zijn vrouw). Een Nederlands sociologisch handboek als *Samenlevingen* (Wilterdink en Van Heerikhuizen 2003), met een bijdrage over vrouwen, mannen en

kinderen van Christien Brinkgreve en Ali de Regt, kent dezelfde opzet van algemeen naar specifiek, en mist daarmee de alertheid op gendergerelateerde aspecten van de ontwikkelingen die in algemene zin worden besproken.

Is het nu toevallig dat deze meest recente publicaties zo weinig aandacht besteden aan genderverhoudingen of hebben we hier een meer fundamenteel probleem van de Nederlandse sociologie te pakken (die dit actuele gebrek niet zou legitimeren maar wel enigszins begrijpelijk zou maken)? Wat geldt voor de Toekomstverkenning en voor de meeste bijdragen aan de *Balans en Toekomst van de Nederlandse sociologie*, is inderdaad ook van toepassing op het merendeel van de sociologie in Nederland in de afgelopen decennia.

Dit blijkt niet alleen uit de historie van de sociologie maar ook uit de historiografie van de sociologie, te weten uit de proefschriften van de sociologen Gastelaars (1985), De Haan (1994) en Van El (2002). Gastelaars heeft in haar uiteenzetting over de ontwikkeling van sociologisch onderzoek en beleidstoepassing wel aandacht voor het leven van vrouwen, maar biedt geen theoretische verklaring voor de geconstateerde ongelijkheid. De Haan noemt het universele mensmodel van Lindenberg, een vertegenwoordiger van de verklarende sociologie, zonder dat het hem daarbij opvalt dat het beeld niet universeel is, maar gebaseerd op de mens als man. Hij vermeldt in de bibliografie wel een aantal onderzoeken over de positie van vrouwen, maar in de door hem gemaakte sociogrammen van de onderzoeksgroepen maakt hij geen onderscheid in vrouwelijke en mannelijke sociologen. Ook vraagt hij zich niet af of dat onderscheid inzicht zou kunnen opleveren in verschillen in onderwerpkeuze en aanpak van bestudering van de maatschappelijke veranderingen. Van El geeft een heldere beschrijving van de verschillen tussen figuratiesociologie en verklarende sociologie, maar merkt niet op hoe vanaf 1968, na de opkomst van de nieuwe vrouwenbeweging, vrouwen- en genderstudies tot ontwikkeling zijn gekomen. Inzichten van vooraanstaande sociologen als Komter (1985; 1990) en Brinkgreve (1988) over de mechanismen van de sociale ongelijkheid van vrouwen en de processen die samenhangen met de verandering daarvan, komen niet aan bod.³

Zijn in de Nederlandse context, sociologie en genderstudies wellicht ongewenst van elkaar geïsoleerd geraakt? Het lijkt er inderdaad op. Vrouwenstudies, die zijn ontstaan tijdens de crisisperiode van de sociologie (Poldervaart 1998), hebben een braakliggend studieterrein ontgonnen en zetten nu als genderstudies het werk voort. Aparte tijdschriften voor beide vakterreinen benadrukken de scheiding en handhaven tegelijkertijd het bestaande onderscheid.⁴

Concluderend, *Samenleven en samenwerken* en de bundel *Balans en Toekomst* zijn niet geschreven vanuit een genderperspectief op de huidige en toekomstige samenleving. Daarmee ontbreekt een essentiële dimensie aan het sociologisch denken over verleden, heden en toekomst.

Noten

- 1 Met dank aan Jan Willem Duyvendak voor zijn richtinggevende opmerkingen.
- 2 Betreffende globalisering, zie Kerr, Sprenger en Symington (2004).
- 3 Waar het niet noemen en citeren van vrouwelijke sociologen toe kan leiden beschrijft Delamont in *Feminist Sociology* (Delamont 2004). Zij deed onderzoek naar de Chicago School en de daarbinnen werkzame vrouwen en spoorde hun vergeten bijdragen op. Zij toont aan hoe belangwekkend werk en daarmee de vrouwelijke sociologen die het hebben verricht in de vergetelheid hebben kunnen raken.
- 4 Voor een vergelijking met het vak moderne geschiedenis zie het themanummer van het *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, jrg. 2, nr. 3, 2005 over vrouwenarbeid in de vroeg moderne tijd.

Literatuur

- Beck, U. en E. Beck-Gernsheim (2002) *Individualization*. Londen: Sage.
- Barzun, J. (2001) *From Dawn to Decadence. 500 Years of Western Cultural Life, 1500 to the Present*. New York: Perennial.
- Brinkgreve, C. (1988) *De belasting van de bevrijding*. Nijmegen: Sun.
- Delamont, S. (2004) *Feminist Sociology*. Londen: Sage.
- Van El, C. (2002) *Figuraties en Verklaringen. Stijlgebonden schoolvorming in de Nederlandse sociologie na 1968*. Amsterdam: Aksant.
- Erdal, G. (2003) *Eer, identiteit en moord. Een vergelijkende studie tussen Nederland, Duitsland en Turkije*. Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders.
- Gastelaars, M. (1985) *Een geregeld leven. Sociologie en sociale politiek in Nederland 1925-1968*. Amsterdam: SUA.
- Haan, J. de (1994) *Research Groups in Dutch Sociology*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Kimmel, M. S. (2004) *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press.
- Kerr, J., E. Sprenger en A. Symington (eds.) (2004) *The future of women's rights – Global visions and strategies*. New York: Zed Books Ltd.
- Komter, A. (1985) *De macht van de vanzelfsprekendheid: relaties tussen vrouwen en mannen*. Den Haag: VUGA.
- Komter, A. (1990) *De macht van de dubbele moraal: verschil en gelijkheid in de verhouding tussen de seksen*. Amsterdam: Van Gennep.
- Poldervaart, S. (1998) In: Gevers, A. (red.) *Uit de Zevende – vijftig jaar politieke en sociaal-culturele wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Wallace, R.A. en Wolf, A. (2005) *Contemporary Sociological Theory: Expanding the Classical Tradition*. New Jersey: Pierson Prentice Hall.
- Wilterdink, N. en B. van Heerikhuizen (2003) *Samenlevingen. Een verkenning van het terrein van de sociologie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.